

22.09.2008

Árvvus adnon ministtar, buorit semináraoasseváldit!

Seminára fáddá: giella ja árbediehtu lea lunddolaš oktiibidju. Jearaldat lea rievtti mielde seamma ášši guovtti bealis – gielain sirdit árbedieđuideamet buolvvas nubbái ja giella čájeha sániidiguin ja doahpágiidiguin juo iešalddes árbevirolaš dieđu ja máhtu. Gielas ii sáhte hupmat dušše gulahallangaskaoapmin, muhto dat gullá kultuvrra mávssolaččamus iešvugiide. Klassihkalaš ovdamearka giela ja kultuvrra gaskavuodas lea sámi kultuvrras terminologiiija, mii gullá ealáhusaide. Boazodoallosánit leat sámegeielas juobe bealgoalmmát duháhis golmma duháhi, go mielde válđojuvvojit maid ealáhusain bargamis dehálaš dálke-, muohta-, ja duovddasánit. Máinnašuvvon terminologiiija ii govčča dušše sátnelogahallamiid mearkkašumiidiguin, muhto dat doallá sisttis ealáhusain bargama mávssolaš dieđu, dat lea iežas klassifiserenvuogádat ja stuora oassi ámmátmáhtus gullá terminologiiija hálddašeapmái iešguđetlágán diliin.

Sámegeiella ilmmuha oasistis hui bures sápmelaččaid birasgaskavuoda ja luonddugeavahusa hámiid. Gielasteamet vuhtto luonddu dovdama dehálašvuolta, muohta- ja duovddasániid stuora mearri ja dárkkes klassifiserenvuogádat leaba dán čujuhussan. Giellamet čájeha earret kultuvrramet, muhto maiddái luonddu ja min oktavuoda dasa. Giela dearpmat ja doahpagat mitalit midjiide maid min ovddit buolvvaid kultuvrras ja árbevieruin, mat sirdásit boahhte buolvvaide giellagovaid ja dearpmaid bakte. Giela ja árbevieruid gaskavuolta seailu dušše nu ahte geavahit giela ja doalahit árbevieruideamet. Servodaga ja kultuvrra nuppástusat sirdásit maid gillii, ná giella rievdá. Go kultuvrrat ja ealáhusat gárganit, lea dehálaš bastit seailuhit oktavuoda maid ovddit buolvvaide ja sin árbevieruide ja heivehit árbevieruid dálá áigge oassin. Árbevirolaš vierut, stohkosat, luodit ja ealáhusat ráhkadit sámi kultuvrra ja árbevieruid nu ahte dat seailuhit ja dorjot giela ja dan ovdáneami.

Giela ja kultuvrra gaskavuolta ráhkada vuodu olbmuid ipmárdussii ja vuohkái hábmet máilmmi. Ipmárdus vuodduduvvá sihke gillii ja kultuvrii. Oskkumušat, vierut, árvvut, njálmmálaš ja materiála kulturbuktat sirdásit buolvvas nubbái ja dáinna lágiin ráhkadit servoša árbevieru ja kultuvrra. Dávjá árbevierru ipmirduvvo rievdameahttun autenttalaš álgoideálan, man ii galgga duohtadit.

Árbevierro- ja kulturprosessaide lea goitge mihtilmas, ahte dat rivdet. Juohke buolva guođđá juoga ládje luottaidis duoida árbevieruide ja dáinna lágiin ráhkada buolvvadagaid gaskii árbevieruid viđjji. Árbevieruid, kultuvrra ja giela gaskavuoda dutkan lea dehálaš ja dat ráhkada iežas ládje jotkkolašvuoda. Sámi kultuvrra dáfus lea mávssolaš, ahte min kulturárbevierrumet dutkojuvvo ja gávdnojit vuogit mot sáhttit buoremusat dorvvastit sámegiela ja kultuvrra sirdáseami buolvvas nubbái rievddadalli servodagas fuolakeahtá.

Dálkkádatrivdadus boahtá iežas oasis buktit váikkuhusaid min sámi birrasii, gillii ja árbevieruide. Nuppástuvvi máilmmis dárbbahit ein eanet iežamet, sápmelaččaid dutkamuša. Mii galgat gártet ja dutkat iežamet gillii gullelaš dieđuid ja máhtuid – giela ii sáhte dutkat ollislaččat dušše sátnelisttuiguin. Dárbbahit dutkamuša giellamet konteavsttas ja iežamet árbevieruin. Dárbbahit maid riikkaidgaskasaš sámiguovllu ovttasbarggu ja sápmelaš oktiigullelašvuoda dovddu riikkarájiin fuolakeahtá. Evttohuovvon sámi universiteahtta-fidnu dávista dáidda hástalusaide ja dan ovddideapmi lea buot sápmelaččaid ovdamunni. Allaskuvlen, mii olláhuhttojuvvo sápmelaš vuolggasajiin ja alladásat, mánggasuorggát dutkamuš, man sáhtá bargat sámi ruovttuguovllus dáseárvosaččat orrunriikkas fuolakeahtá, lea dađi deháleabbo sámi kultuvrra ja –giela jotkkolašvuoda dorvvasteami várás.

Dutkiid joavkkus lea mañimus jagiid badjánan beroštupmi ráhkadit iežas álgoálbmotdutkaneteorija. Sierralágán oainnut ja jurdagat leat ovdanbuktojuvvon jagiid mielde teknologalaš ekologalaš dieđus, álgoálbmogiid birasdieđus. Dákkár ovdamearkkat leat oalle olunai. Viggamuš lea iešalddes buorre – álgoálbmogat ja sin kultuvrrat geahččaluvvojit dutkojuvvot sin iežaset vuolggasajiid guvllus. Muhto čuolbman dákkár álgoálbmogiid dieđu šaddama ipmárdusain lea oaidnu das, ahte buot máilmmi álgoálbmogat ovttastahtá sin sajádat algoálbmogin ja ahte álgoálbmogat lea ollisvuolta, mii sáhtá gieđahallojuvvot oktiilažžan nu ahte seamma teorija vuollái biddjojit oktii álgoálbmogat máilmmi viđa eatnanoasis beroškeahtá sin sierralágán orrunoavdagiin, ealáhusmáliin ja kultuvrras.

Oaidnu maid das, ahte álgoálbmogat sáhttet dutkojuvvot ovtta teorija bakte, dahká dutkamuša politihkalažžan ja sirre dutkangietti guhkás eret eará dutkanmáilmmis. Ođđa teorijat galget ráhkaduvvot ja daid anolašvuoda galgá destet, muhto ferte muitit ahte álgoálbmotkultuvrra ja servodaga dutkan lea mánggadiedálaš. Mángga- ja doaresdiedálašvuolta galgá lasihuvvot, earenoamážit dárbbahit dálkkádatrivdama geažil luonddu- ja kulturdiedaolbmuid ovttasbarggu, vai dálkkádatrivdama váikkuhusain sáhtá ráhkaduvvot oppalašgovva.

Seminára namma, árkatalaš seminára, laktá seminára fáttá dálkkádatrievdama oassin ja álgoálbmogiid ovttasbarggu oassin árkatalaš guovlluin. Dálkkádatrievdama dadjet uhkidit loktet liekkasvuotadili árkatalaš guovlluin ja lasihit eandalii muohttima. Dát leat dutkiid árvoštallamat, eat vel dieđe mot ja mainna lágiin dálkkádatrievdan boahtá duođas váikkuhit min Sámielatnamii. Dálkkádatrievdama duostumis jur árkatalaš guovllu ovttasbargu lea virkkosnuvvan, muhto dárbbahuvvojit lasi dieđut ja doaimbijut mot dálkkádatrievdan sáhtta caggojuvvot ja mot dása sáhtta vuogáiduvvat. Dálkkádatrievdan šaddá váikkuhit sámi ealáhusaide mearkašahtti ládje, earenoamážit boazodoalu jáhkket šaddat váttisvuođaid sisa go muohtadálvvit lassánit. Boazodoalu dáfus dát sáhtta dárkkuhit dan, ahte boazosápmelaččat soitet šaddat rievdadit dálkkádaga váikkuhusas boazobargomálliideaset. Luonddu addin biebmii ii soaitte šat leat nohkka ja biebmamii šaddá ohecat eará čovdosiid.

Mii galggaleimmet bastit ohecat vugiid juo dán muttos mot sáhttit dahkat nu unnin go vejolaš dálkkádatrievdama váikkuhusaid ja mii galggaleimmet ohecat vugiid, maid bakte sáhttit veahkehit árbevirolaš sámi ealáhusaid ja kultuvrra vuogáiduvvat dálkkádatrievdamii nu ahte kultuvrra váimmus ii jávkka. Sámi boazodoallu ii sáhte vuogáiduvvat dálkkádatrievdamii šat dološ vugiid mielde. Dolin iige nu dolinge ođđa diliide sáhtii vuogáiduvvat nu ahte guohtoneatnamat molsojuvvoje ollásit, muhto dálá áigge dat ii leat šat vejolaš.

Gilvaleaddji eanangeavahanvuogit ja stáhtaid rájít cagget beaktilit boazodolli ohecat ođđa, buoret guohtoneatnamiid ođđa dálkkádatdiliin. Go muohtamearri navdojuvvo lassánit, de sáme giela dárkkes muohtasátnerádjui ja muohttaga klassifiserenvuogádahkii šaddá stuora atnu ja terminologijja mielde luohkáide juhkkajuovvon muohtadilli šaddá leat dutkiide ávkin. Sáme giela terminologijja mielde bastit čilget dárkkes sierra muohtadilliid. Dutkiide, dego midjiidenai, giellamet lea árdnaáiti, ja giellamet mielde bastit áiccadit ja soaitit maid vuogáiduvvatge dálkkádatrievdamii buorebut.

Sáme gielaid dilli lea fuolastuhtti – buot Suomas hubmon sáme gielat leat uhkivuloš gielat. Ii sáhte hupmat dušše giela uhkivulošvuođas, daningo giela jávkama mielde jávká maid kultuvrras eanas oassi. Hui fuolastuhtti dilli lea nuortalašgiela buohta, mas ii leat go muhtin hárve nuorra eatnigiellan hubmi. Anárašgiela sajádat lea buorránan aktiivvalaš searvebarggu geažil ja dál seammalágán resurssat galggale siktejuvvot maid nuortalašgiela doarjumii. Giellaealáskahttin- ja oahpahanbargguin galgá bastit ráhkaduvvot lunddolaš oktavuotta giellageavahandillái, dan

kultuvrii, gos giella eallá ja doaibmá – ja earenoamážit galgá duvdojuvvot giela ja kultuvrra buorráneapmi ja árbevieruide oahpásnuvvan.

Mu mielas dát kultuvrra ja giela oktavuoha lea okta mávssolaččamus áššiin, masa galgá giddejuvvot fuomášupmi earenoamážit oahpahas ja giellaealáskahttinbarggus. Otnáš ja ihttáš seminára fáddá lea daninassii dađi deháleabbo. Hui stuora hástalus giela ja kultuvrra oktavuoda seailumis ja ealáskahttimis lea sámi ruovttuguovllu olggobealde, gos skuvlema ja oahpahusa lea váttis oažžut ja oktavuoha kultuvrii ja sámieatnama lundui báhcá gáidoseabbon.

Sámegiela sajádat suddjejuvvo Suomas vuodđolágain ja eandalit sámi giellalágain, mii dáhkida vuoigatvuoda sámegiela geavahussii sámi ruovttuguovllu eiseválddiid olis. Sámi ruovttuguovllu olggobealde bálvalusaid oažžun ii leat jur vejolaš. Riikkaidgaskasaš soahpamušain biodiversiteahttasohpamuš, man Suopma lea ratifiseren jagi 1994, laktá mávssolaš vugiin giela ja kultuvrra luonddu mánggahápmásašvuoda oassin.

Biodiversiteahttasohpamuša mávssolaččamus artihkal álgoálbmogiidda lea 8 (j), mii gieđahallá álgoálbmoga ja báikkalašservošiid dieđu biologalaš mánggahápmásašvuoda dáfus ja stáhtaid geatnegasvuoda suodjalit máinnašuvvon álbmogiid biologalaš mánggahápmásašvuoda dieđuid, máhtuid ja innovašuvnnaid.

8 (j) artihkkala sisdoallu čuodjá sulaid ná, dát dieđusge lea eahpevirggálaš jorgalus: *“Soahpamušoassebealli galgá vejolašvuodaid mielde ja heivvolaš osiid mielde álbmotlaš láhkaásaheamis mielde gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat álgoálbmogiid ja báikkálaš servošiid dakkár dieđuid, hutkosiid ja geavada, mii gullá biologalaš mánggahápmásašvuoda ja suvdilis gárganeami dáfus mearkkašahti árbevirolaš eallinhámiide, ja ovddidit ja viiddidit daid heiveheami máinnašuvvon servošiid miehtama ja váikkuheami mielde sihke roahkasmahttit dieđuin, hutkosiin ja geavadiin ožžojun ávkki dássebealálaš juohkima.”*

8 (j)-artihkal lea sápmelaččaid dáfus politihkalaččat beroštahttimus biodiversiteahttasohpamuša artihkkaliin, daningo dat gieđahallá álgoálbmogiid vuoigatvuodaid. Lea iešalldes historjjálaččat mearkkašahti, ahte biodiversiteahttasohpamuššii lea ožžojuvvon áššáigullelaš vugiin máinnašupmi álgoálbmogiid gaskavuodas biodiversitehttii ja dan seailumii. Máinnašuvvon artihkal lea hui anolaš ja mađi luonddolaččat, daningo dat oaidná álgoálbmogiid máilmmi

máŋggahápmásašvuoda mearkkašahti oassin ja oaidná álgoálbmogiid dieđuid ja máhtuid leat mávssolaččat biodiversiteahta dáfus.

Sápmelaččaid dáfus 8 (j)-artihkal fállá vejolašvuodaid ja vugiid buktit buoret dásis giela, kultuvrra ja birrasa gaskavuoda ovdan ja suokkardit vugiid mot dát áššit sáhtte ovddiduvvot. Suoma suohkan- ja eanangoddedásis eai soaitte leat dár bahassii bures oahpásnuvvan biodiversiteahttas oahpamuššii ja ovdamearkkadihte lávvaráhkadeamis eai vál dojuvvo vuhtii álgoálbmogiid vuoigatvuodát nu olu go lea dárbbatlaš.

Buorit semináraguossit,

Seminára goalmát fáddá lea ovtaveardásašvuoha. Ovtaveardásašvuoha lea áigeguovdilis fáddá. Suomas leat bárisin ođasnuhttime ovtaveardásašvuohalága, ja sámedikki sávaldahkan lea ahte lánkaásaheami odastusa mielde maid daid sápmelaččaid, geat orrot sámi ruovttuguovllu olggobealde, vuoigatvuodát vál dojuvvojit buorebut vuhtii. Dálá ovtaveardásašvuohaláhka giel dá vealaheami ja dahká vejolažžan posiitiiva sierrameannudeami joavkkuide, mat lea heajut dehe veahádatsajádagas. Ovtaveardásašvuoha lea midjiide sápmelaččaide dehálaš ášši, ja iežamet oasis mii galgát guorahallat ášši dávjá. Suomas leat golbma sámi kultuvrra, davvi-, anáraš- ja nuortalašsámi kultuvrrat.

Buot kultuvrraid ovddideapmi galgá leat dásseárvosaš sajádagas ja ovtaveardásašvuoha galgá olláhuvvat sámi kultuvrra sistenai. Ovtaveardásašvuoha sámiid dáfus dárkkuha dan, ahte mii galgat leat solidáralaččat guhtet guimmiideamet guovdu. Vaikko sápmelaččaid vuoigatvuodát leat ovdánan, dilli ii heađisge leat vel dár bahassii buori dásis. Min sápmelaččaid guovdu čuhcet máŋggalágán deaddagat ja min kultuvrra leat geahččalan dahkat ovttalágánin vál dokultuvrrain, iige giellamet ja kultuvramet leat álohii dohkkehuvvon. Dákkár dilis mii sápmelaččat galgat doarjut guhtet guimmiideamet viggamušaid ja meannudit guhtet guimmiideametguin ovtaveardásaččat – dárbbu mielde posiitiivvalaš sierrameannudeapmái dorvvastemiin. Mii sápmelaččat galgat iežamet buohta čájehit ahte mii leat ovtaveardásašvuoda ovddideaddjit. Sámediggi lea maid darvánan dán hástalussii ja lea ráhkadišgoahtán ovtaveardásašvuohaplána sámediggái ja dieđusge geažos áigge viggat oazžut sámeielaid ja kultuvrraid dásseárvosaš sajádahkii sámedikki doaimmas.

Seminára prográmma vuodul dát guokte seminárabeaivvi bohtet leat miellagiddevaččat. Vuorddán beroštumiin seminára addámuša ja sávan, ahte dát ii báze dušše ovttá seminárii, muhto ahte ságastallan ja bargu joatkahuvvá giela, árbevieruid ja ovttaveardásašvuoda ovddideami várás ein ángireappot. Seminárat leat dehálaš ságastallama boktaleaddjit ja sávan ahte ságastallamiid addámuššan leat odđa geavadat, juobe publikašuvdna ja prošeavttat. Dáiguin sániiguin raban seminára ja buvttán dasa sámedikki dearvvuodagaid.